

КУЛТУРНИ ПРОБЛЕМИ БЕОГРАДА И ОСНИВАЊЕ КУЛТУРНО-ПРОСВЕТНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ*

Културно-просветна и уметничка делатност узела је код нас последњих година велики замах у ширини. Уз многе професионалне установе, које стално проширују делокруг и обим свога рада, развила се до врло значајних размера и друга, друштвена културно-просветна активност, обухватајући бројне и разноврсне облике рада. Просвећивање, културно-уметничко уздизање, разни курсеви, семинари, предавања итд. ушли су у програме рада многих друштвених организација, — научних, стручних, фискултурних и других, — чији основни задаци, у суштини, нису само културно-просветне природе.

Све то довело је до једне врло развијене и проширене мреже разних облика културно-просветног рада, а у целокупну ту активност укључен је данас врло велики број људи. Међутим, у свему томе није било довољно повезаности, заједничког, систематског и усклађеног рада, како би се постигли још бољи резултати. Једна организација, која је требало да у све то унесе више смишљености и повезаности, Савез културно-просветних друштава, ни по својој организационој поставци, ни по људима и друштвима које је обухватао, није био у стању да повеже и усклади сву ту активност на образовању и даљем културном уздизању одраслих.

Због тога је после многих и свестраних разговора, а на основу подробне анализе културно-просветног и културно-уметничког живота у нашој републици, нарочито оног који се заснива на широком друштвеном раду, у свима

његовим облицима, — претседништво Главног одбора Социјалистичког савеза радног народа Србије препоручило да се изврши реорганизација садашњег Савеза културно-просветних друштава Србије. Управо, препоручено је да се свеукупан тај рад, често затворен у уским културно-просветним јединицама, — друштвима, народним универзитетима, удружењима, домовима културе, књижицама и читаоницама, — постави на једну другу, ширу основу (која и одговара разноврсности културно-просветне делатности), у друкчијим организационим облицима, како би дошло до његовог бољег повезивања, обједињавања и усмеравања ка јединственом програму. Одмах треба рећи да се уопште није мислило на стварање неког тела које би имало руководећу улогу, него на организацију која би координирала и у најширим оквирима усмеравала активност оних који раде на просвећености нашег народа, и друштава и појединаца. Према томе није уопште реч о некој рбичној реорганизацији садашњег Савеза културно-просветних друштава, — што би могло да се изврши и на самој скупштини ове организације, — него, уствари, о стварању нечег другог, новог, квалитетно друкчијег, о формирању такве једне друштвене културно-просветне организације, која би, и по својој ширини и по својој идејној културно-уметничкој политици, била иницијатор најшире културне делатности.

Питање обједињавања и усклађивања културно-просветног рада и организационих промена у тој области разматрано је досад по републикама. Уместо ранијег Савеза културно-просветних друштава, у Хрватској је образован

* Реферат одржан на оснивачкој скупштини Културно-просветне заједнице Београда, 1 априла 1956 године.

Просветни сабор. То је просветна скупштина, састављена од делегата републичких органа свих културно-просветних организација и професионалних установа и делегата просветних већа и скупштина срезова и општина. У Македонији постоје две такве организације — Радничка културно-просветна заједница и Народна просвета. У Словенији је извршено спајање „Људске просвете” и „Свободе”.

У многим срезovima и градовима Србије, још пре препорука претседништва Главног одбора Социјалистичког савеза Србије, увидело се да су нужне измене у Савезу културно-просветних друштава, тако да су већ створене шире организације, културно-просветне заједнице. Крајем априла, на републичкој оснивачкој скупштини у Београду добила је целокупна ова, суштински нова, организација свој завршни облик.

Која су то основна обележја нашег културно-просветног живота која су условила све ове промене?

Разноврсност и ширина културне делатности

Београд, у овом погледу, пружа посебну слику. Главни и највећи југословенски град има данас врло разноврстан и развијен културни живот, на врло високом нивоу. Неколико професионалних позоришта, — с тежњом да свако изгради свој посебан стил, — стоје данас у врховима југословенске позоришне уметности. Београдска опера ужива велики углед не само код нас него и у иностранству. Београдска филхармонија такође претставља врло истакнуту музичку институцију. Бројни музеји, с разноврсношћу свога културно-историског материјала, обухватају најважније периоде нашег развитка и значе школе за сагледавање и наше прошлости и нашег доприноса у изграђивању светске културе. Београдски универзитет, са преко 40.000 студената, четири уметничке академије, неколико десетина осмогодишњих школа, средњих стручних школа, нижих и средњих музичких, гимназија, и тако даље — дају такође

Београду посебно обележје и печат. Томе треба додати и читав низ других професионалних установа, било културно-уметничких, педагошко-васпитних или оних које бар једним својим делом дејствују у овом правцу, — па да се сагледа и сва разноврсност и сва сложеност културно-просветне и уметничке проблематике нашег града.

Потпунија слика добија се тек онда када се овој активности професионалних културних и просветних установа дода и она друга изражена у раду културно-уметничких друштава, народних универзитета, библиотека, књижница и читаоница, домова културе, Друштва пријатеља музике и других друштвених организација које делују на културном пољу. Све то има своје особености које захтевају и друкчију организациону обједињеност него што је то било досад.

Досадашња улога Савеза културно-уметничких друштава

Као посебна организација, која је обједињавала рад на подручју аматерске културно-уметничке делатности, данас постоји само Савез културно-уметничких друштава. Непосредно после оснивања Савеза културно-просветних друштава Србије, у марту 1948 године, и у Београду је основан Савез културно-просветних друштава. До оснивања савеза дошло је у време кад се културно-просветни рад развио до те мере да се осетила потреба за једном организацијом која би обједињавала ону разноврсност, окупила што већи број људи на пољу просвећивања, организовала разне културне манифестације, и тако даље. Према томе, Савез је био нови тип културне, масовне организације, прва организација овакве врсте код нас. Доцније, 1953 године, Градски савез је променио име у Савез културно-уметничких друштава, оријентишући свој рад, како му и само име каже, углавном на културно-уметничку делатност. Тиме је била измењена и знатно сужена његова првобитна улога, која је, како је то било

постављено и у Статуту Савеза културно-просветних друштава Србије, требало да буде врло широка, — од народног просвећивања, у најширем смислу те речи, преко организовања, помагања и развијања пропаганде културе и науке, до аматерског уметничког рада.

Но, без обзира на ту измену карактера Савеза, мора се подвући велика и значајна улога и културно-уметничких друштава и њиховог Савеза у културном животу Београда. Данас се у Савезу културно-уметничких друштава (заједно са Земуном и Железником) налазе 34 културно-уметничка друштва са преко 3000 чланова (1225 су радници, 1333 студенти, 900 службеници, 700 ученици разних школа, и тако даље). Од ослобођења до данас, друштва су дала велики допринос нашој социјалистичкој култури, њеном подизању на виши ниво, њеном развијању и угледу. Десетине хиљада приредаба у Београду и унутрашњости, на бројним радилиштима, — резултат су њиховог активног рада и схватања улоге у нашем социјалистичком друштву. У њима се развио и из њих поникао и израстао већи број уметника који данас заузимају истакнуто место у професионалним уметничким установама. Културно-уметничка друштва су, према томе, и школе, васпитне установе које припремају своје чланство, а путем приредаба и хиљаде грађана, да живо учествују у културном животу и шире социјалистичку просвећеност у народу. Није било ниједне културне манифестације у којој нису учествовала и били главни чиниоци и београдска-културно уметничка друштва. Многобројне приредбе које се одржавају приликом наших народних празника, увек су испуњене, највећим делом, програмима културно-уметничких друштава. Савез је досад организовао четири фестивала својих друштава, основао аматерску сцену која је радила годину дана, затим неколико фестивала аматерских позоришта, и тако даље.

Само у прошлој, 1955 години дала су друштва преко хиљаду приредаба (717 у Београду, 269 у другим републикама, а 64 у иностранству). Неколико београдских друштава имало је већ и

своје јубилеје. „Абрашевић” је прославио педесетогодишњицу рада, а „Бранко Цветковић”, „Иво Лола Рибар”, „Бока Павловић” и „Бранко Крсмановић” десетогодишњицу. Ове године прославиће тридесетогодишњицу „Никола Тесла”, а десетогодишњицу „Полет”. Својим радом и примерном организацијом, захваљујући моралној и материјалној помоћи са стране, неколико београдских друштава данас несумњиво стоји у првим редовима југословенске аматерске културно-уметничке делатности. Њихове приредбе, и по својој разноврсности, и по квалитету, претстављају културне манифестације од изузетне важности и значаја. Посебно место у тој делатности заузимају хорови. Поред концерата хорске музике наших и страних композитора, извесни хорови прихватили су се извођења и најистакнутијих дела из светске музичке литературе. „Абрашевић” је изводио *Годишње доба* од Хајдна, „Бранко Крсмановић” је изврсно извео Моцартов *Реквијем* и *Кармину бурану* од Орфа, Београдски мадригалисти претставили су се низом дела из европске музичке литературе, и тако даље. Хорови „Бранка Цветковића” и „Боке Павловића” такође су међу првима у Београду.

Шест аматерских позоришта и драмске секције при културно-уметничким друштвима такође су, у делокругу свог рада, носиоци одређене културне делатности. Поред већ познатих дела из наше и стране драмске књижевности, на београдским аматерским сценама појавило се и неколико дела непознатих или мање познатих писаца, која су доцније прешла и на професионалне позоришне сцене. У том погледу нарочито се истичу Академско позориште „Бранко Крсмановић”, затим „Абрашевић”, „Бранко Цветковић” и „Иво Лола Рибар”. Неколико оркестара, при већим друштвима, као и фолклорне групе, нарочито из оних најбољих друштава, доприносе, исто тако, разноврсности, занимљивости и богатству програма друштава. Неколико фолклорних група и хорова београдских културно-уметничких друштава учествовало је и на разним међународним такмичењима и го-

стовањима у иностранству. Наши аматери гостовали су у Израелу, Турској, Грчкој, Аустрији, Италији, Француској, Холандији, Белгији, Енглеској, Луксенбургу, Финској, Западној Немачкој. Међународна признања, похвале штампе и одушевљење публике, најбољи су доказ њиховог успеха.

Поред врло признатих, познатих и несумњиво значајних друштава, чији рад означава стални напредак и даљи развитак нашег културног живота, у Београду постоји и изванредан број културно-уметничких друштава чија је делатност прилично уска, затворена и неразвијена, а често сведена, у својој основи, на један облик рада, понајчешће на фолклор. Тако, на пример, друштво „Миле Арсовић” има свега 47 чланова који су неактивни и у оним секцијама које друштво жели да има (фолклорној, групи народних певача, народном оркестру ансамблу гитара). И друштво „Горан” заједно са ђацима Музичке школе „Станковић” има само 56 чланова. Слично је стање и у неким другим друштвима. Фузионисање с другим друштвима, или, уколико до тога не дође, тражење неког излаза из досадашње учмалости, — једине су могућности које би пресекле данашње стање неактивности.

Пре неколико месеци, после образовања Среза Београд, Савез културно-уметничких друштава повећао је број својих чланова. Из села у околини Београда учланила су се у Градски савез 34 културно-просветна друштва. Њихов рад се знатно разликује од рада београдских друштава, тежи је и сложенији, с обзиром на састав чланства и на услове под којима се одвија. Многа сеоска културно-просветна друштва организационо су још на оним основама које су постављене 1948 године, приликом оснивања Савеза културно-просветних друштава Србије. Управо у њиховом саставу, поред оних већ устаљених секција које имају и градска друштва, налазе се народни универзитети и књижнице и читаонице. Међутим, у развијенијим сеоским друштвима, чија је друштвена функција добила шире размере и више се осећа, народни универзитети и књижнице и читаонице већ су прерасли у

одвојене и самосталне установе за просвећивање народа.

Разуме се да ни рад сеоских културно-просветних друштава није свуда исти, јер свако друштво има своје посебне проблеме с обзиром на културни ниво становништва, потребе средине у којој ради, на заузимљивост оног малог броја интелектуалаца по нашим селима, на сале и друге друштвене просторије. Отуда и искрсавају сасвим друкчији услови за рад, а самим тим и други су проблеми, на пример у Умки, Гроцкој, Батајници, Сурчину и тако даље — од оних у Овчи, Борчи, Мељаку, Белом Потоку и другим местима.

Према неким подацима Градског савеза културно-уметничких друштава, у сеоским друштвима најбројније су и најактивније драмске групе, — што је свакако врло позитивно, — а затим фолклор. Међутим, прилично су заостали и скоро сасвим неразвијени сеоски хорови — због музичке нестручности кадрова, нарочито учитељских.

Кад се, дакле, све то сагледа, кад се има у виду да Градски савез културно-уметничких друштава има шездесет и осам чланова, организационих јединица, почев од друштва студената Београдског универзитета „Бранко Гавриловић” у Белом Потоку и „Звезде” у Овчи, онда је тек схватљива сва она огромна проблематика и разноврсност на овом плану друштвене делатности, али, у исто време, и сав значај ове активности, међусобне сарадње, гостовања, обилажења и помоћи стручњака, усклађивања рада, — како би се, колико-толико, ублажиле оне велике разлике међу њима, односно, неразвијена друштва, у првом реду сеоска, што боље оспособила и ојачала у циљу вршења своје велике културно-просветне мисије.

Народни универзитети и домови културе

Народни универзитети и домови културе врше у масовној културно-просветној делатности посебну улогу. Београд је седиште једног од најстаријих југословенских народних универзитета — Коларчевог народног универзитета.

Специфичне задатке, и то врло велике, имају и Здравствени универзитет, затим Народни универзитет за село и Технички универзитет. Њихове катедре, са јасно усмереним циљем у објашњавању, популарисању и пропагирању појединих грана науке, уносе међу бројне слушаоце нова сазнања и шире видике. Њима треба додати и четрнаест народних универзитета по београдским општинама, затим неколико универзитета по селима у околини Београда (још недовољно учвршћених и осамостаљених као посебне установе које треба да воде одређену културно-просветну политику), — па да се стекне јаснија слика о великој улози коју они врше или могу да врше.

Универзитет за село, на пример, организовао је 170 предавања, којима је присуствовало око 20.000 посетилаца, затим три семинара, 58 филмских претстава, пет стручних саветовања, 15 демонстрација и огледа. Врло је велика његова улога, нарочито у економском и агротехничком образовању сеоског становништва. Конкретна, практична упутства, оно што се зове очигледном наставом, — пружају сеоском становништву у околини Београда сасвим нове могућности за свестраније образовање.

Изузетно и врло истакнуто место у овој мрежи народних универзитета заузима Раднички универзитет. Иако млад, Раднички универзитет успео је да се толико развије и разграна своју делатност, да то заслужује посебну пажњу, а, такође, да послужи и као пример како се може, смишљеним и организованим радом, врло много постићи.

Раднички универзитет развио је врло разноврсну делатност, на општем, идеолошко-политичком, економском и стручном образовању радника. У протекле три и по године постигао је знатне резултате у изналажењу нових облика за образовање одраслих и постигао да се афирмише као установа која данас има значајну улогу у систему ваншколског образовања. У наставној 1954/55 години Раднички универзитет је организовао 352 предавања из разних области науке, технике, економике и уметности којима је присуствовало око 38.000 слушалаца,

затим седам семинара за опште и 48 семинара за економско образовање радника, које је завршило око 4000 слушалаца, док је разне курсеве за стручно оспособљавање похађало 1.513 радника, а курсеве за изучавање страних језика 360 радника и службеника.

У овој наставној години на Радничком универзитету окупљено је преко девет хиљада радника и службеника београдских предузећа и установа, који посећују курсеве, семинаре и припремне школе општег, економског и стручног образовања. Од петог октобра прошле године до првог марта ове године, на Радничком универзитету одржано је 200 јавних предавања и дискусија. У истом времену организовано је 12 јавних дискусија о актуелним привредно-економским, комуналним, културним и другим друштвеним проблемима. У Дому Радничког универзитета и предавачким центрима по општинама присуствовало је на предавањима и јавним дискусијама, од октобра до марта 1956 године, преко 30.000 слушалаца.

Рад на семинарима основни је облик делатности Радничког универзитета на образовању радника. На семинарима се окупљају групе од 20 до 80 људи, који, према одређеном програму, изучавају поједине области економике, науке, технике, уметности, уз коришћење популарних приручника, разних средстава очигледне наставе, уз консултације и дискусије, читање семинарских радова, и тако даље.

На Радничком универзитету образовано је неколико клубова у којима се окупљају радници који имају склоности за изучавање појединих грана уметности. Књижевни клуб окупио је 45 радника, Клуб сликара и вајара има око 50 чланова, Клуб за позоришну и филмску уметност окупља чланове драмских група културно-уметничких друштава и остале раднике и службенике који желе да изучавају филмску и позоришну уметност.

У сарадњи с предузећима за производњу и расподелу филмова, Југословенском кинотеком и Удружењем филмских уметника, просветно-научним установама и друштвеним организацијама,

у Кино-кабинету Радничког универзитета, који је недавно отворен, свакодневно се приказују домаћи и страни популарно-научни и наставни филмови из свих области науке, технике, индустрије, пољопривреде, занатства и уметности, као и здравствено-просветни, уметнички, уз кратка предавања.

Извршене су припреме и за почетак рада Клуба за примењену уметност и индустриску естетику, у коме ће се окупљати радници и службеници који имају интересовања и склоности за ова питања, како би све то нашло и практичну примену у индустриској производњи, опреми и уређењу просторија за становање, одмор и разоноду, затим радионица, канцеларија и других просторија у предузећима и фабрикама.

Библиотека „Радован Драговић“, коју је недавно преузео Раднички универзитет, обезбеђује потребну литературу слушаоцима семинара и члановима клубова и настоји да окупи што већи број читалаца из редова радника. Отварањем и уређењем читаонице, биће омогућени услови за још успешнији рад Радничког универзитета. А организовањем омладинске трибине настојаће се да се у систем општег, идеолошко-политичког и економског образовања укључи што већи број младих радника и омладине Београда.

Иако су овде изнети неки подаци, који, можда, изражавају мање-више у бројкама делатности Радничког универзитета, они ипак указују и на суштинску, садржајну вредност целокупног овог рада. То што данас чини Раднички универзитет за образовање радничке класе Београда претставља заиста један изванредан допринос општој култури радника, нарочито значајан у систему нашег самоуправљања, односно, друштвеног управљања. Отуда се и Радничком универзитету, — никако не потцењујући рад и улогу осталих универзитета, — и придаје посебан значај.

У склопу свих ових могућности и начина за опште ваншколско образовање одраслих налазе своје одређено место и домови културе. Показало се нарочито у периферним општинама Београда, да су домови културе односно ме-

сто где становници тога краја долазе у додир с културним и просветним радом. Многи су постали културни центри тога дела града. У њима се одржавају биоскопске претставе, предавања, концерти, разни курсеви, одвија се забавни живот, и тако даље. Они су, у исто време, често и седишта народних универзитета. И кад се има у виду да у тим општинама има највише радног света, и да становници ређе одлазе у центар града да присуствују биоскопским и позоришним претставама, а на концертима скоро никако, — онда је још јаснији њихов значај као културних установа.

У Београду и у околним селима постоје 32 дома културе. Међутим, у програму њихова рада и активности постоји прилична неуједначеност. Док поједини домови, са својим секцијама, организују разноврсне програме — концерте, предавања, вечерње школе и курсеви (на пример у општинама Источни и Западни Врачар, Стари Град, Палилула), — дотле неки, углавном, раде само с биоскопом. Тиме је, разуме се, њихова делатност сасвим сужена, а могућности за шире деловање на пољу просвећивања потпуно запостављене. Међутим, сав њихов значај, сагледан у једном ширем, општем културном деловању, нужно указује на смелију оријентацију у најразноврснијим облицима културног рада.

Просвећивање путем књиге, концерата и других облика делатности

Познато је да се библиотеке, књижнице и читаонице свуда сматрају као допуна школи. Стога су и библиотеке центри за образовање и васпитање свих народних слојева. Њихови задаци су у помагању практичног друштвеног рада, у политичком просвећивању и стручном изграђивању.

Београдске библиотеке (26), као и сеоске књижнице и читаонице (15), само једним делом испуњавају оне задатке који се од њих, као културно-просветних и научних установа, и очекује. Општинске библиотеке имају око 300 хи-

љада књига. Међутим, мерило њихове вредности није само у томе, него и у актуелности књига и њиховој разноврсности, а нарочито у броју прочитаних књига. Једна статистика из претпрошле године (а стање се није богзна како променило ни до данас) пружа врло интересантну слику читалаца у општинским библиотекама. Од укупног броја читалаца, на ученике отпада од 60 до 80 отсто; интелектуалци су заступљени са 4 до 22 отсто, домаћице и остали са 5 до 30 отсто, а радници са свега 4 до 10 отсто. Карактеристично је да баш у периферним општинама, — тамо, дакле, где има највише радника и где је становништву итекако нужна и неопходна књига као допуна образовању, — има најмање читалаца из редова радника.

Посебан је проблем рад с децом-читаоцима. Извесна саветовања која су одржана у Београду, показала су да посебног стручног рада с децом има врло мало. Нема ни педагога који би знали да правилно набављају књиге за децу, да их, с познавањем дечје психологије, шире међу најмлађе читаоце, да с њима стручно раде и прате њихово читање и развијање. У неким библиотекама стање се за последњу годину дана знатно поправило, али не још онако како би требало да се дете, још од малена, привикне и заволи књигу и постане њен најбољи пријатељ.

Свакако да и други проблеми (просторије, буџети, стручни библиотекарски кадрови и тако даље) ометају правилан развитак општинских библиотека. Међутим, сигурно је да би се бољом организацијом њихова рада, — о чему је у Среском савету за културу било доста речи, — књига приближила свима грађанима, и релативно брзо подигла култура заосталијег дела становништва, да би се многи грађани више окренули ка своме самообразовању. Тако би се пружила културна разонода многима, који, из недостатака ове, траже ту разоноду у другом, понекад и сасвим ниском виду.

Уз сав тај рад културно-уметничких друштава, народних универзитета, библиотека, књижница и читаоница, домова културе, — треба уврстити и делатност многобројних друштвених орга-

низација, које се, више или мање, већ према делокругу свога рада, и својим основним смерницама и концепцијама, баве и уметничком или просветном делатношћу на ширем друштвеном подручју. Изузев чисто сталешких питања, која се још појављују у многим организацијама чији би рад морао да се осети много јаче на општем друштвеном плану, — извесне организације и друштва делују данас већ као значајни фактори на образовању наших људи и подизању опште културе. Велика је ту улога Народне омладине, Друштва пријатеља деце, Удружења правника, лекара, просветних радника и других. У склопу ове делатности налази се и Друштво пријатеља музике. Иако млада, ова организација налази све већи број чланова нарочито међу омладином, средњошколцима и младим радницима. Друштво све више успева да омили музику, да је приближи што већем броју слушалаца и да тако створи широк круг љубитеља ове уметности. Концерти по школама, домовима културе, по фабрикама и предузећима успешне су манифестације Друштва. Ту се ствара нова, свежа и млада публика која прилази музичкој уметности чедно, искрено и топло. Треба подвући да се баш од овог, београдског језгра Друштва пријатеља музике проширила мрежа ових друштава и у друге наше градове, тако да данас оно значи једну од најактивнијих организација у музичком образовању наших људи.

Треба такође поменути, у систему целокупног овог рада, и Дом ЈНА, који претставља значајно средиште у образовању и просвећивању.

О неким негативним појавама у нашем културном животу

Потребно је, међутим, констатовати да културно-уметничка и просветна делатност, која допуњава на том подручју редовне школе и професионалне културне установе, има и бројних недостатака. Она није довољно систематична, недовољно је усклађена с потребама које намеће друштвени развитак, а идеолошки је недовољно чврсто усмерена. Ни-

во уметничке делатности често је врло низак.

Београд је скоро полумилионски град, с врло хетерогеним становништвом, различитим навикама људи, укуси, културним схватањима и потребама. И све оно што се појављује и испољава у другим нашим градовима, са свима оним и добрим и лошим пропратним појавама, налази свога одраза и у нашем граду. А кад се има у виду да се сада придружило Београду и око 60 хиљада сеоског становништва, врло различитог, а углавном с ниским културним навикама, и да је добар део београдског радништва још у тим полусељачким друштвено-културним односима, — стице се врло разнолика, понекад и сасвим шарена слика нашег културног живота.

То се можда најбоље огледа у нашим културно-уметничким друштвима. Поред видних и врло значајних успеха које су културно-уметничка друштва постигла код нас, а нека и у иностранству, афирмишући се тако и подижући општи углед наше културе, има у њима и таквих појава које немају никакве везе с њиховом улогом. У последње време код нас је било доста речи о фолклороманији (не о фолклору, као једном виду народне уметности); она је захватила нарочито она бројна мања друштва чије чланство претежно сачињавају радници, а огледа се у структури програма, у несразмерној структури појединих секција, у трошењу буџета и слично. Иза ње се скривају остаци заосталости, често и притајеног национализма. Такозване фолклорне секције у многим друштвима су основне, примарне, скоро једина и најактивнија садржина рада. Оне су, скоро редовно, и најбројније. Колико се њима поклањало пажње, речито говоре огромне суме новаца које су давале за костиме, док су они други облици рада, — драма, хор, оркестар, — долазили у други или трећи план. Разуме се да је ту нужно правити разлику. Фолклорни ансамбли „Бранка Крсмановића“, „Абрашевића“, „Иве Лоле Рибара“, „Бранка Цветковића“ сасвим се разликују од, например, фолклорних секција неких мањих друштава. У друштву „Вукица Митровић“,

„Градимира Михаиловића“, „Никола Тесла“, „Браћа Рибар“, „Миле Арсовић“, „Браћа Стаменковић“, и тако даље претеже оно што одише фолклором, и што је већ фолклороманија, — у песми, игри, народном оркестру и групама народних певача.

Тај „фолклорни дух“ пренео се из друштвених просторија, преко домова културе, чак и у најрепрезентативнију београдску музичку дворану, на Коларчев народни универзитет. Треба само погледати програме приредаба у овој дворани, па, поред Београдске филхармоније и гостовања најистакнутијих музичких уметника, запазити и *Јелисавку Обилића мајку*, затим неку фолклорну свиту *Печалба је туга преголема*, приредбе народних песама и игара које испуњавају један вечерњи програм.

Таквих појава знатно је мање на драмским приредбама. Међутим, и ту понекад искрсну појаве које немају никакве везе с нашом социјалистичком културом, као, например, *Легенда о престолу* и нека друга дела.

Ни извесни домови културе ни неки народни универзитети нису још нашли прави садржај рада. Домови културе су, осим тога, често и запуштени, неуређени. Понекад су то, поред биоскопских претстава, искључиво места у којима се одржавају игранке.

Све је то одраз слабог квалитета рада, слабих планова и програма за културно просвећивање, несистематичне и безидејне репертоарске политике, несдржајне и слабе методике у образовању одраслих, понекад чак и апстрактног просветарства. Јасно је да такав рад није у складу с потребама наших радних људи и да, у извесним облицима, није достигао темпо развитка наших друштвених односа.

У културним друштвима, у домовима културе, на разним предавањима и тако даље окупља се данас велики број наше омладине. Поставља се, према томе, и низ врло озбиљних питања како да та места постану и васпитни центри, и делокруг свога рада прошире на омладину уопште, како да се ту развијају културне навике и потребе, да што већи број људи постану учесници у на-

шим културним збивањима, да би се развио активнији однос према свим културним појавама и како да се разлучи оно што води културни напредак навише од онога што заостаје и претставља кочницу његовог развитка. Једном речју, ради се о изналажењу таквих метода у образовању одраслих помоћу којих би се стицала потреба за проширивање културних видика.

Несумњиво да све поменуте негативне појаве имају и друге узроке. Наиме, и поред тога што Београд има врло велики број просветних и културних радника, њих је врло мало ангажовано у том широком, општем културном животу. Културно-уметничка друштва углавном су сведена на оно такозвано „активно чланство“ које пева, свира, глуми, или игра. Из тога чланства бирани су и управе друштава. Тако је и са домовима културе, библиотекама, народним универзитетима, — иако овде већ постоје органи друштвеног управљања. Не постоји довољно, уствари, веће ангажовање много ширег круга људи у свима тим културно-просветним пословима, њихово активније учествовање у образовању одраслих, као ни заједнички усмерених напора и настојања да се културни ниво нашег човека брже подиже, те да стихија заосталости и примитивизма не успорава наш даљи развитак.

Потребно је истаћи још неке моменте.

Последњих година у Београду је скоро потпуно замро рад на описмењавању. Однекуд се сматра да су та времена прошла. Међутим, подаци о неписмености или полуписмености, нарочито наших радника, не пружају у том погледу нимало ружичасту слику. Долазећи са села, овакви радници се укључују у производњу, па, макар радили и као неквалификовани, нужно успоравају процес нашег развитка. Неколико вечерњих радничких осмогодишњих школа недовољно је да обухвати све оно неписмено или полуписмено становништво. С друге стране, у предузећима се чине врло мали напори за подизање опште културе радника. Нема, једном речју, бриге, оне сталне и систематске, да се рад на

општем културном уздизању радника, почев од оног основног, које даје осмогодишња школа, схвати као нужан и свакодневан задатак и посао. Отуда ће, сигурно, бити неопходно да се много боље разради мрежа разних вечерњих школа и курсева.

Разни облици популарисања свих научних грана и дисциплина нису, такође, заузели оно место у систему општег просвећивања које им припада. Уопште, поставља се питање колико су разна наша удружења, почев од научних па до културно-просветних, нашла своју стварну садржину рада, — поред унутрашњих састанака и пленума, — у ширем продирању у јавност, у народ, популаришући и проширујући свестрано своју делатност. Уколико се њихов рад затвори у уске оквире удружења (што је и најчешћи случај!) — разумљиво је да њихова улога никада неће имати оно културно дејство које би, с обзиром на место интелектуалаца у нашем животу, могло и требало да има. А сигурно је да и економисти и правници, лекари, просветни радници и други — и појединачно и кроз своја удружења, у систему општег просвећивања и образовања наших људи, могу наћи и заузети итекако важно место.

Овде се намеће још једно питање. Наиме, какав је однос професионалних културних, научних, уметничких и просветних установа према народном просвећивању, према потребама масовног просветног рада, према радничком образовању посебно. Често се истиче да су наша позоришта пуна, да је створена нова позоришна публика. Међутим, да ли је све баш тако? Нису ли, можда наша позоришта могла и више да утичу на промену састава своје публике? Зар музеји, који се жале на слабе посете, нису могли, такође, више да се окрену нашем радном свету, да му свестраније објашњавају свој циљ и улогу, да их наши људи боље разумеју, да боље схвате оно што гледају и да то пригрле. Зар и научне установе не могу много да утичу на том пољу?! Таквих примера има доста. Све то јасно говори о потреби једног смишљенијег, садржајнијег и свестранијег рада.

Уопште, у данашњим условима нашег развика, нужно је повезивање и развијање просветне делатности са читавим системом радничког и друштвеног самоуправљања. Постојање радничких савета, друштвеног управљања у просвети и култури, самоуправе у социјалном осигурању, све већег броја савета у општинама, зборова бирача и њихова улога, и тако даље и тако даље — неопходно захтева широк просветни рад на економском образовању, на упознавању и дискутовању о комуналним проблемима, о школској реформи, и другим задацима. Уствари, потребно је да нашу просветну проблематику и активност много више повежемо с проблемима и развикоом Београда, и социјалним развикоом уопште.

Разумљиво је што овај рад на просвећивању и образовању одраслих захтева прекидање са импровизацијама, или бар нужност тога прекида. Уместо импровизованих облика, ми морамо постепено да прелазимо, и већ прелазимо, на чврсте, устаљеније, сталне облике, — установе, институције, и тако даље.

Како боље повезати, идејно усмерити и координирати културни рад?

После стварања савета за просвету и културу, појавила су се мишљења да није потребно постојање једне широке друштвене организације која би се бавила културно-просветном делатношћу. Сматрало се да ће савети за просвету и културу, као државно-друштвени органи бити у могућности, и да им је то и задатак, да замене Савез културно-просветних друштава, односно, да је, поред савета, излишно постојање Савеза. Пракса и наш развика, међутим, посведочили су нешто сасвим обратно. Проширеност и разноврсност друштвеног рада на подручју просвете и културе, и даље потребе и могућности за ту проширеност, не само да су демантовали таква тврђења него су неминовно захтевали и ширу, бољу и свестранију организацију него што је то досад био Савез културно-просветних друштава.

Показало се, такође, да је наш развика одавно већ превазишао и организационе и кадровске могућности Савеза културно-просветних друштава, јер су се знатно учврстиле и многе друге културно-просветне јединице, установе и организације, изван Савеза и садашњих његових чланова. Показало се, према томе, да су потребни, у циљу нашег даљег културног напретка, такви организациони облици који ће повезивати и усклађивати обимну и разноврсну културно-просветну активност, ангажујући на том подручју најшири круг људи.

Таква, суштински нова организација била би Културно-просветна заједница.

Поставља се прво питање: кога би све требало да окупи једна оваква друштвена организација? У сваком случају, у њој не би требало да буду професионалне културне и уметничке установе (позоришта, музеји, и тако даље). Не би такође требало ићи ни на формално учлањавање разних друштава и удружења, као што су, на пример: Српско лекарско друштво, Удружење учитеља, наставника и професора, Удружење економиста, и тако даље, иако и ова удружења имају у својој програму итекако важне културно-просветне задатке. На основу многобројних дискусија које је организовао Иницијативни одбор, дошло се до закључка да у Културно-просветну заједницу треба да буду учлањена културно-уметничка и културно-просветна друштва која су досад била обухваћена у Савезу културно-уметничких друштава, затим народни универзитети, библиотеке, књижнице и читаонице, домови културе, Друштво пријатеља музике и остала слична друштва и организације које буду створене.

Друго питање је: како би требало да изгледа унутрашња организација Културно-просветне заједнице? На претходним састанцима с претставницима културно-уметничких друштава, народних универзитета, домована културе, библиотека, књижница и читаоница — већина је истакла потребу њиховог међусобног повезивања, по гранама делатности. Културно-уметничка друштва сматрају да треба и даље да постоји њихов Савез

Сл. 1 — Са оснивачке скупштине Културно-просветне заједнице Београда

у оквиру Културно-просветне заједнице. Претставници народних универзитета такође су истакли потребу да имају свој савез у Културно-просветној заједници. Исто тако потврдили су и домови културе, такође подвлачећи неопходност свога савеза. Једино су претставници неких народних библиотека сматрали да је излишно њихово повезивање у један савез, кад, како они истичу, већ у Београду постоји Библиотечки центар, који не обавља само стручне послове него има у свом плану и низ задатака које предвиђа и Културно-просветна заједница, па су били мишљења да се Центар учлани у Заједницу, а не свака библиотека посебно. Иницијативни одбор, међутим, сматра, с обзиром на изванредно велику и значајну друштвену улогу библиотека, књижница и читаоница, и на њихов број, као и на њихово опште уклапање у заједничку културно-просветну друштвену делатност, без обзира на органе друштвеног управљања који постоје у њима (а органи друштвеног управљања, најзад, по-

стоје и при народним универзитетима и домовима културе), да је потребно обједињавање њиховог рада у посебном савету, а преко Савеза у Културно-просветној заједници. Досад се показало да библиотеке нису биле довољно међусобно повезане, да пропагирање књиге и привлачење читалаца није било заједнички планирано, да није било њиховог виднијег успеха у народном просвећивању, и тако даље. А Библиотечки центар, као неки врховни мање-више стручни орган, не може преузети на себе и ту огромну друштвено-васпитну улогу сваке библиотеке посебно. Отуда би било и нужно да се, у оквиру Културно-просветне заједнице, образује посебан савез библиотека, књижница и читаоница, а не Библиотечки центар, уиме свих ових установа, буде и неки њихов претставник у Културно-просветној заједници. Не треба се плашити никаквог „дуплирања“ послова, јер Културно-просветна заједница треба да организује и разграна друштвену улогу библиотека до најширих размера. Према

томе, по мишљењу Иницијативног одбора, а на основу свих досадашњих дискусија, у Културно-просветној заједници Београда налазили би се, са својим посебним органима управе, ови савези: Савез културно-уметничких друштава, Савез народних универзитета, Савез народних библиотека, књижница и читаоница, Савез домова културе, Друштво пријатеља музике и сличне друштвене организације из области културе, просвете и уметности.

Треба подвући још неке ствари. Културно-просветна заједница је замишљена, као што се то могло видети, као врло широка друштвена организација која треба да обједини, усмери и координира свеукупну културно-просветну делатност. То обједињавање треба да буде двојако. С једне стране, то је обједињавање организација учлањених у поједине савезе, којима Културно-просветна заједница може да постави, на својој скупштини, и сасвим одређене задатке у спровођењу културно-просветне политике и даљег развоја нашег културног живота. С друге стране, реч је о обједињавању свих фактора који утичу на културно-просветну активност у Београду. То није никако обједињавање у неком строго-организационом смислу, већ покретање јавног мњења, јавних дискусија о појединим питањима. Јасно је да ће у свему томе итекако видну улогу играти професионална удружења и јавни и културни радници. Једном речју, неопходно је да се на свима подручјима културно-просветне делатности окупи и ангажује што већи број људи, стручњака, друштава и организација, како би се повезивао, усклађивао и изграђивао и даље развијао јединствени програм нашег културног живота.

Народни универзитети, културно-уметничка друштва, домови културе, књижнице и читаонице и тако даље, боље повезани, организовани у своје савезе, а сви заједно у Културно-просветну заједницу, могу имати веома корисне сараднике и учеснике у своме раду међу удружењима и појединцима који се баве културно-просветном делатношћу. Најзад, ако је већ свима циљ

исти и заједнички, зашто онда све то и не повезати, ускладити, и свему томе дати чвршћу идејну основу.

Најзад, требало би подвући још једно питање. Културно-просветна заједница не би имала никакву руководећу улогу, с неким директивним правима, не би, дакле, уопште имала карактер „вишег форума“. Њен би основни задатак био да координира, помаже и у најширим оквирима усмерава напоре свих оних који раде на просвећивању и подизању културног нивоа народа. Она би покретала све друштвене факторе, укључивала их у тај посао, потстицала на иницијативу, проналазила средства за даљи развој културно-просветне делатности, нарочито настојећи да јој се подигне квалитет. Скупштине Заједнице имале би карактер неке врсте малих културно-просветних скупштина у којима би претставници културних друштава и организација, као и културни радници, научници и уметници, разматрали основна, принципијелна питања и проблеме нашег културног живота, изграђивали ставове, одређивали политику културног развоја и постављали заједничке задатке за наредни период. Овако постављена и организована, Културно-просветна заједница била би у могућности да покреће, разматра и износи на јавну дискусију читав низ проблема, — од широког народног просвећивања, вечерњих школа и курсева за образовање одраслих, до питања књижара у граду, биоскопских и позоришних репертоара, музичких приредаба, разонода, разних безидејних приредаба и негативних појава, и тако даље, и тако даље.

Структура овакве организације, Културно-просветне заједнице, омогућавала би компетентност овог форума за такву улогу. Разуме се да једна оваква организација може корисно деловати само уз пуну подршку Социјалистичког савеза и Савеза комуниста, а уз потпуно ангажовање и појединаца и других друштвених организација. Тада ће она тек добити свој прави смисао, улогу и значај и претстављати значајан допринос у даљем развоју нашег културног живота.

PROBLÈMES CULTURELS DE BELGRADE ET LA CRÉATION DE LA COMMUNAUTÉ CULTURELLE ET ÉDUCATIVE

B. BABOVIĆ

Dans toute la Yougoslavie, et particulièrement dans sa capitale Belgrade, la vie culturelle et artistique a pris un grand essor. Belgrade, la plus grande ville yougoslave, a une vie culturelle extrêmement variée et d'un niveau enviablé. Belgrade possède plusieurs théâtres, l'opéra, la philharmonie, de nombreux musées, l'université, plusieurs dizaines d'écoles diverses, de nombreuses bibliothèques, des universités populaires et ouvrières etc.

D'autre part nombreuses associations culturelles, basant leur activité sur les principes d'amateurisme, déploient leur activité à Belgrade. Il y a, à Belgrade, 34 associations culturelles et artistiques groupant 5000 membres. En outre dans les villages des environs, appartenant à la circonscription de Belgrade, travaillent d'autres sociétés culturelles dont le nombre égale celui des associations de Belgrade.

Belgrade est le siège d'une des plus anciennes universités populaires — l'Université populaire de Kolaratz. Mais ces temps derniers l'Université ouvrière a déployé une activité considérable. Une vingtaine d'autres universités populaires travaillent également à Belgrade.

Dans la ville même travaillent 26 bibliothèques publiques et 15 autres bibliothèques et salles de lecture sont réparties dans les environs.

L'éducation et le développement de la vie culturelle représentent également le but de la Société des amis de la musique, ensuite des Foyers de culture, du Cercle de l'Armée Yougoslave et de nombreuses autres institutions.

Toute cette activité, très ample et variée, se développait sans avoir un cadre général. Seules les associations culturelles avaient leur Fédération, qui pourtant ne pouvait pas coordonner une activité aussi développée et dispersée sur tout le territoire de Belgrade. Faute de coordination dans ce travail d'ama-

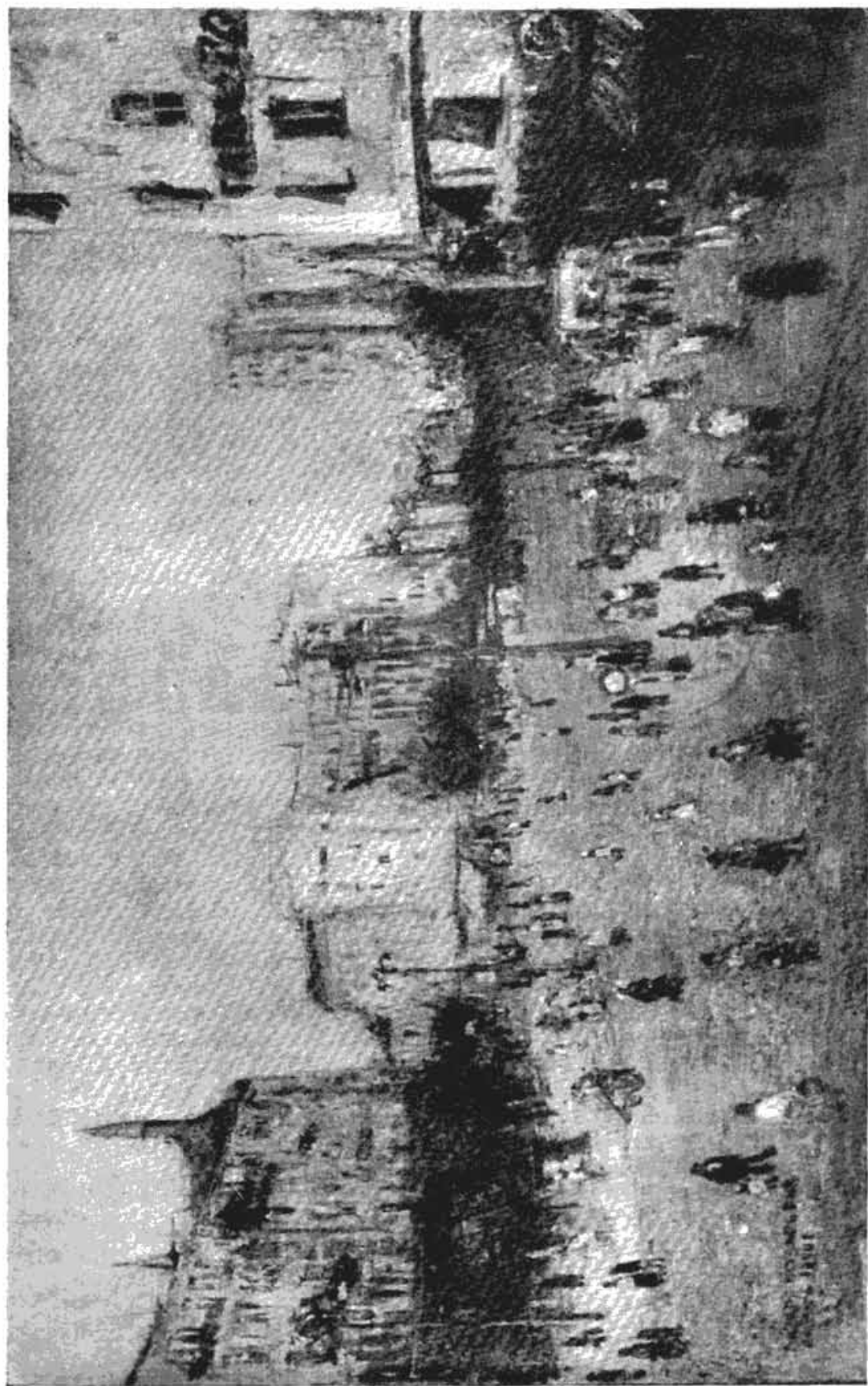
teurs des phénomènes indésirables se manifestaient, on organisait des manifestations culturelles qui n'étaient pas au niveau artistique requis.

Le développement constant de la culture yougoslave, particulièrement à Belgrade, demandait de nouvelles formes d'organisation qui permettraient un nouvel enrichissement du fond même de cette vie culturelle. Il apparut qu'il est indispensable de coordonner cette activité suivant les domaines différents de travail, dans le cadre d'une nouvelle organisation qui porterait le nom de Communauté culturelle de Belgrade. Cette Communauté grouperait plusieurs Fédérations: celles des bibliothèques populaires, des universités populaires et des foyers de culture. Chacune de ces Fédérations aurait sa direction et serait indépendante dans son activité. La Communauté représenterait une sorte de parlement où l'on discuterait de tous les problèmes culturels et artistiques de la ville. Elle ne serait point »l'autorité suprême« de ces fédérations, mais un organe de coordination dirigeant leur travail vers un niveau supérieur de la vie culturelle et artistique de Belgrade. Cette organisation devrait engager dans ce travail les différents facteurs sociaux, encourager l'initiative et trouver les moyens matériels permettant le développement de cette activité culturelle. Les réunions de la Communauté culturelle et artistique permettraient de discuter les principaux problèmes de la vie culturelle de Belgrade, de leur donner des solutions satisfaisantes et de fixer la politique à suivre ainsi que les tâches à réaliser.

C'est le sens profond de la création d'un tel organisme.

Illustrations dans le texte:

Fig. 1 — De l'Assemblée constitutive de la Communauté culturelle et éducative de Belgrade

Лазар Возаревић: Теразије 1950 године (Музеј града Београда)
Lazar Vozarević: Terazije à Belgrade en 1950 (Musée de la ville de Belgrade)